

Nacionaliniai parkai

Kalnų grandinės

7

Vakarietiškosios pasaulėjautos ištakos

10

Civilizacijos lopšys

22

Atono kalno tylą

32

Aukštosios pramogos

44

Poetų salos

58

Užburti kalnai

68

Mikėnai. Tarp mitų ir tikrovės

74

Kur baigiasi Peloponesas

86

Vienuolynai žvelgia dangop

92

Poseidono perlai

Civilizacijos lopšys

*Ne kur kitur, o Atėnuose prasidėjo
Graikijos istorija, tikroji ir mitinė,
pasakojama epinėse poemose ir senovės
keliautojų kronikose.*

*Graikijos sostinės dominantė – iš
įvairiausių vietų regimas Akropolis.*

Bet kuris graikų civilizacijos aspektas, istorinis antikos įvykis, personažas – filosofas ar poetas, karvedys ar valdovas – gyvuoja dviejuose pasauliuose: realiajame ir poetiniame mitologiniame. Ir pačios sostinės vardas susijęs su dievų tarpusavio kova. Susirungęs Dzeuso brolis Poseidonas – jūrų, audrų, žemės drebėjimų dievas, su išminties deive Atėne: Atikoje viešpatausiąs tas, kuris padovanosiąs geresnę dovaną Atėnų

miestui. Poseidonas smeigęs savo trišakį į žemę ant kalvos ir atsivėręs sūraus vandens šaltinis. Taip byloja viena mito versija. Kita sako, kad atsiradęs narčiausias žirgas. Atėnė savo ruožtu dovanojusi iš uolos išdaigintą alyvmedžio šakelę. Neįstengdamas sutaisyti ginči-ninkų, Dzeusas

**ATĖNAI,
GYVENAMI
DAUGIAU KAIP
7000 METŲ,
DAR VADINAMI
EUROPOS
CIVILIZACIJOS
ŠIRDIMI.**

paskelbė, kad miesto globėją rinksią visi Olimpo dievai. Poseidoną parėmė dievai vyrai, o deivės stėjo Atėnės pusėn, ir šioji vienintelio balso persvara įgijo teisę valdyti Atiką. Ji šiai žemei padovanojo geresnę dovaną – taikos ženklą. Įtūžęs Poseidonas sukėlė potvynį, ir lygumą užliejo vanduo. 438 m. pr. Kr. Feidijas deivės garbei sukūrė milžinišką chrizoelefantinę, t. y. dekoruotą

dramblio kaulu ir auksu, statulą. 12 m aukščio kūrinys buvo pastatytas svarbiausioje Akropolio šventykloje Partenone, vidinėje jo dalyje (*naos*). Statula neišliko. O Atėnės ir Poseidono varžytuvės dėl viešpatystės Atikoje pavaizduotos minėtos šventyklos vakariniame frontone.

Aukštai virš miesto iškilęs Partenonas – ir šiuolaikinių Atėnų simbolis. Keliaujant nuo kalvos papėdės aukštyne į Akropolį, yra toks kelio ruožas, kai šventyklos nematyti. Ir koks nenusakomas jaudulys apima, kai išėjus pro didinguosius Propilėjus, staiga pasirodo ji, po mėlynų Graikijos dangumi išstovėjusi dvidešimt penkis amžius!

ATĖNŲ VAIZDAS

ir Akropolis.
Pirmame
plane – Herodo
Atiko (161 m.)
teatras. Senesnis,
Dioniso, teatras yra

kitame gale, kalno
šlaite. Abu teatrus
jungia dengta perėja,
vadinama Eumeno
stoja. Tolumoje –
aukščiausia mieste
Likavito kalva (277 m).

Periklio Atėnai

480 m. pr. Kr. persų kariuomenė, vadovaujama Kserkso, apgulė Atėnus ir sugriovė Akropolį – senąjį jo branduolį. Miestas jau Mikėnų epochoje (pradedant XIII–XII a. pr. Kr.) – praėjus maždaug septyniems šimtmečiams, kai čia įsikūrė iš Šiaurės atkeliavusi indoeuropiečių tauta jonėnai – buvo tapęs svarbus, ir ant Akropolio kalvos stovėjo šventyklos bei kulto statiniai. VII–VI a. pr. Kr. Atėnai suvienijo Atikos žemes ir tapo stipriu miestu valstybe, viena didžiausių graikų pasaulio galybių (drauge su Sparta). Atėnai buvo įsikūrę Viduržemio jūros centrinės ir rytinės dalies prekybos kelių sankirtoje, tai ir sukėlė nesutarimus su Persijos imperija, kontroliavusia Mažosios Azijos pakrantes. Tačiau 480 m. pr. Kr. atėniečiai pralaimėjo neilgam: graikai persus sutriuškino Salamino ir Platajų mūšiuose (480 ir 479 m. pr. Kr.). Vėliau Atėnams vadovavęs (461–429 m. pr. Kr.) politikas, demokratijos puoselėtojas Periklis nusprendė atstatyti persų sugriautas šventoves ir pastatydinti dar vieną, skirtą miesto globėjai deivei Atėnei. Partenonas visai Graikijai skelbė Atėnų didybę. Siekiant, kad šis miestas taptų kultūrine graikų pasaulio sostine, per trumpą laiką buvo sukurta daugybė

stulbinamų kūrinių, šiandien laikomų iškiliausiais meno istorijos šedevrais. Už tokio grandiozinio sumanymo meninį aspektą atsakingas buvo Feidijas, kuris prižiūrėjo visus darbus. Plutarchas Periklio biografijoje (13 skyriuje) rašė:

Taip kilo pastatai, stulbinantys savo didybe, neprilygtami forma ir grožiu, ir visi meistrai vienas kitą stengėsi pralenkti darbo dailumu, bet nuostabiausia buvo – tai greitis. Pastatai, kurie, atrodė, būsią užbaigti, ir tai su vargu, per ilgus amžius tik daugelio kartų – iš tikrųjų visi buvo sukurti tuo vienu valstybės klestėjimo laiku. <...> Tuo labiau stebina Periklio darbai, kad jie,

sukurti per trumpą laiką, išlieka istisus amžius. <...> Taip traukia akį kažkokie laiko nepaliečiami naujumo žiedai, tarytum šie kūriniai būtų gaivinami amžinos jaunystės alsavimo ir turėtų niekad nesenstančių dvasių! Atėnai nuolat varžėsi su Sparta, nenorėjusia prarasti įtakos žemyne, ir dėl to 431 m. pr. Kr. kilo Peloponeso karas. Po daugybės pergalių ir pralaimėjimų graikų laivyno pranašumas paskutiniajame V a. pr. Kr. dešimtmetyje buvo palaužtas (Periklio jau nebebuvo, 429 m. pr. Kr. jis mirė nuo maro). Matyt, taip nusprendė dievai – 404 m. pr. Kr. miestas kapituliuavo. ■

ERECHTĖJONAS, šventykla, pavadinta Erechėjo, vieno iš mitinių Atėnų valdovų, vardu. Čia, pasak mito, Poseidonas įsmeigęs savo trišakį. Jonėninio stiliaus šventykla, pastatyta vėliau nei Partenonas (421 m. pr. Kr.), išdėstyta nevienodame aukštyje, taikantis prie uolėto paviršiaus. Pietinį portiką remia šešios

moterų pavidalo kolonos – kariatidės. Taip jos vadinamos todėl, kad vaizduoja moteris, kilusias iš Karijų miesto Lakonijoje. Tai, ką matome šiandien, tėra gipsinės kopijos: originalai, išskyrus lordo Elgino nugvelbtąjį, saugomi Akropolio muziejuje. Gretimame puslapyje – Akropolio vaizdas.

„Anksčiau vaikščiojau lyg sukaustytas, netvirtais, neryžtingais žingsniais; buvau išdidus ir pasipūtęs, patenkintas apsimestiniu, apgailėtinu miesčionišku gyvenimu. Graikijos šviesa atvėrė man akis, įsismelkė po oda, išjudino visą esybę. Aš grįžau namo. Rytais dažnai nužingsniuodavau iki Akropolio. Akropolio papėdės man patinka labiau už jį patį. Žaviuosi apgriuvusiais namiūkščiais, sumaištimi, irimu, tais anarchiškais vaizdais. <...> Akropolio papėdės primena ugnikalnio kraterį, kuriame mylinčios archeologų rankos užkonservavo meno kapines. O šiuolaikiniai Atėnai, įsitaisę beveik per visą slėnį, ropščiasi į jį apsupusių kalnų pašones.“

(Henry Miller, *Marusio kolosas*, 1941)

MONASTIRAKIS, rajonas Akropolio papėdėje. Taip vadinamas dėl Vienuolyno aikštėje (*Plateia Monastirakiou*) esančio nedidelio vienuolyno. Per visus 400 Osmanų viešpatystės metų tai buvo miesto komercinis centras. Kaip ir anuomet, čia veikia šurmulingas turgus. Osmanišką praeitį liudija dvi mečetės.

PLAKOS, OSMANIŠKOJO RAJONO, gatvelė. Čia mažai kas pasikeitę nuo tų laikų, kai Atėnai tapo Graikijos sostine (1834). Plakos pavadinimas kildinamas iš turkų armijoje tarnavusių albanų kareivių vartoto žodžio *plak*, reiškiančio „senas“.

Aukštosios pramogos

*Teatras ir sportas. Tragedinė ir olimpinė
dvasia. Viso to šaknys – antikoje, senovės
Graikijoje. Olimpijoje, Epidaure, Delfuose
tarp stadionų ir teatrų liekanų neabejotinai
atgyja anuometė atmosfera*

Žaidynės ir teatras V a. pr. Kr. Graikijoje turėjo didelę reikšmę. Tai buvo kur kas daugiau nei paprastos linksmybės. Didesni ir mažesni miestai

**ŽAIDYNĖS IR
VAIDINIMAI BUVO
ITIN SVARBŪS
VISUOMENINEI.**

**BE TO,
VIRSDAVO TIKRŲ
TIKRIAUSIOMIS
VARŽYTUVĖMIS,
KURIOS
ŽAVĖDAVO
PILIEČIUS.**

skirtas dievams ir jų palaikomas, šiandien sakytume, globojamas, lydimas daugybės švenčių ir

valstybės, beveik nuolat besivaržantys tarpusavyje ir dažnai išitraukiantys į ilgus sekinančius karus, atėjus žaidynių metui, nutraukdavo kivičius, stabdydavo kovas („šventosios paliaubos“), kad atletai galėtų dalyvauti varžybose ir parodyti savo gebėjimus. Žaidynės – šventas įvykis,

ritualų, ne vien sportinių, bet ir religinių. Be to, tai buvo būdas užsitikrinti šioji tokių nemirtingumą: be apdovanojimo, įvairių rungčių nugalėtojai sulaukdavo visuomenės dėmesio, jų garbei rengtos iškilmės, statytos statulos, kurtos eilės, kad pelnyta šlovė ir garsas neblėstų ir būtų perduotas ainiams. Panašaus pakilimo apimti, graikai laukdavo ir teatro vaidinimų, kaip mes šiandien entuziastingai laukiame muzikos festivalių. Tris dienas iš eilės žiūrovai sėdėdavo nuščiuvę, lyg prikaustyti prie akmeninių pakopų, akis išmeigę į sceną. Ne tik dėl aktorių ir dainininkų perteikiamų istorijų – juos irgi persemelkdavo varžytuvių aistra. Kasmet susirungdavo trys autoriai, pristatantys savo kūrinį: geriausiajam tekdavo dosnus atlygis, bet svarbiausia – jis pelnydavo pripažinimą ir garbę. ■

DELFIŲ TEATRAS

ir alyvmedžių jūra apačioje. Vėjo kedenami medelių lapai atrodo lyg sidabriniai. Manoma, kad šis akustikos šedevras, kuriame tilpo maždaug 5000 žiūrovų, pastatytas

IV a. pr. Kr. Viršutinėje nuotraukoje – senasis Delfų stadionas, taip pat IV a. pr. Kr. statinys. Jame kas ketveri metai vykdavo Pitijos žaidynės, vienos iš ketverių panhelėninių žaidynių.

Apolonui skirtos žaidynės Delfuose

Olimpija – ne vienintelis senovės Graikijos miestas, kuriame vykdavo žaidynės. Kas ketveri metai Delfuose, Apolono šventovėje, buvo rengiamos Pitijos žaidynės. Kas dveji metai atletai varžydavosi Istmo žaidynėse: tame pačiame Istme, kuris XIX a. pabaigoje buvo „atskirtas“ iškasus Korinto kanalą, leidusį laivams išvengti kelionės aplink Peloponesą. Dar vienos – Nėmėjos – žaidynės vykdavo Argolidėje, netoli Korinto. Istmo žaidynės buvo skirtos Poseidono, Olimpinės ir Nėmėjos – Dzeuso garbei. Pitijos žaidynių globėju laikytas Apolonas. Skyrėsi ir apdovanojimai už pergalę: alyvmedžių šakelių vainikais nugalėtojų galvas papuošdavo Olimpijoje, pušų šakelių – Istme. Gal netikėta, bet Nėmėjoje būdavo dovanojami salierų vainikai, o laurai atsidurdavo ant laimėtojų galvų Delfuose.

Delfai, Apolonui pašvęstas miestas, išsidėstę į pietvakarius nuo Parnaso, 573 m aukštyje virš jūros lygio.

Čia buvo Delfų orakulas, kuriame pranašaudavo Apolono žynė Pitija (Pitonesė). Pas ją keliaudavo visi antikos pasaulio galingieji. Eiti reikėjo Šventuoju keliu, išgrįsta gatve, siekiančia iki 5 m pločio, aplink griežiant cikadoms ir kvepiant mirtoms – pro Lobynus, nedideles šventyklas, skirtas keleivių, traukiančių pasitarti su Pitija, aukojamiems votams. Pasakojama, kad Lidijos karalius Midas ten palikęs aukso sostą. Kalvos viršūnėje, iškilęs virš Apolono šventovės ir vaizdingojo klonio, plyti IV a. pr. Kr. antroje pusėje įrengtas stadionas. ■

**ATĖNIEČIŲ
ŠVENTYKLĖLĖ**
Šventajame kelyje.
Manoma, kad ji
pastatyta 490 m.

pr. Kr., atėniečiams
nugalėjus persus
Maratono mūšyje
ir panaudojus karo
grobį.

**DELFI
STADIONAS** buvo
178 m ilgio, jame
galėjo tilpti 6500
žiūrovų.

**ATĖNĖS
PRONAJOS
ŠVENTYKLOS
LIEKANOS.** Apskritas
tolas – žemutinė

Delfų šventovės
dalis; statinys
buvo apjuostas
įspūdingomis granito
kolonomis.

Užburti kalnai

Tarpekliai, olos, miškingi slaitai prie pat jūros: ispūdinga, kerinti laukinė gamta. Senovės graikams kalnai buvo šventvietės, dievų buveinės, o šiandien jie traukia žiemos sporto ir žygių mėgėjus.

Nors daugelis, pagalvoję apie Graikiją, pirmiausia prisimena salas ir sodrią Egėjo jūros mėlynę, beveik 80 procentų šios šalies teritorijos yra kalnuota. Pindo kalnynas (aukščiausia jo viršukalnė Zmolikas, esantis Epyro regione, siekia 2637 m) pasienyje su Albanija ir mitinis Olimpas tarp Tesalijos ir Makedonijos. Pelijo kalnai Tesalijos pietryčiuose, centrinėje Graikijoje, sudarantys riestą Egėjo jūros pusiasalį, ir Parnasas, kurio šlaituose stovėjo šventasis Delfų miestas, laikytas pasaulio bamba. Taigeto kalnagūbriai Peloponese, kuriuos iš savo namų regėjo Spartos miesto gyventojai.

Ne vieno graikų mito veiksmas vyksta kalnuose, kuriuos senovės graikai laikė visiškai atskiru, ypa-

tingu pasauliu. Antai Olimpas – Dzeuso ir visų dievų buveinė, Parnasas – Apolono kalnas, kur

**ŽVELGIANT Į
OLIMPO VIRŠŪNĘ
AR VAIKŠTANT PO
PARNASO MIŠKUS IR
DAIRANTIS MITINIO
KASTALIJOS ŠALTINIO,
NEĮMANOMA
NEPRISIMINTI
HOMERO IR KITŲ
ANTILOS POETŲ
BEI DRAMATURGŲ
PAPASAKOTŲ
ISTORIJŲ.**

gyvenusios mūzos, devynios žemesniosios dievybės, mėgusios taip pat Helikono ir Pindo miškus. Na, o Pelijas išgarsėjo kaip kentaurų karalystė: šie pusiau žmonės, pusiau arkliai mėgė vyną, stengėsi prisimeilinti merginoms ir lakstę po miškus. Išskyrus vieną, patį išmintingiausią, Cheironą, didvyrių ir

dievų – Achilo ir Asklepijo – mokytoją, gyvenusį kalno grotoje. O vasarą dievai iš Olimpo persikeldavę į Peliją...

MIŠKAS PELIJO KALNUOSE

(kairėje). Ši kalnų grandinė į pietus nuo Volo sudaro riestą pusiasalį. Aukščiausia

viršukalnė – Pliasidis (1651 m), kurio šlaitai leidžiasi į jūrą. Apačioje – Parnasas, kurio papėdėje buvo senieji Delfai.

Vienuolynai žvelgia dangop

Tesalijos lygumoje staiga iškyla uolų bokštai ir smailės. Tai Meteora. Maždaug tūkstantaisiais metais asketai ir atsiskyrėliai nusprendė čia pasistatyti sunkiai prieinamus vienuolynus.

Daugiau nei prieš du milijonus metų dabartinės Graikijos centre tyvuliavo didelė vidinė jūra. Ilgainiui žemės pluta pakilo, ir vanduo, įveikęs užtvaras, pasuko Egėjo jūros link. Savo ardomuosius darbus pradėjo vėjas, ir vientisame 400 m aukščio uolos masyve ėmė ryškėti šimtai bokštų ir smailių. Nieko bendra su klasikinės Graikijos bukoliniais ar jūros peizažais, nebent dangaus žydrynė, į kurią ir žvelgia Meteora, esanti Tesalijos lygumoje, Kalambakos kaimynystėje. XI a., niūrioms pranašystėms gąsdinant pasaulio pabaiga, Rytų Bažnyčios atsiskyrėliai ir vienuoliai, norėdami jausti didesnį Dievo artumą, pasirinko šias stačių uolų viršūnes savo buveinėms. Tiesa, sunku pasakyti, kaip jie čia pirmą kartą užkopė. Laikui bėgant ant tų keistų, „kabančių“ (tą ir reiškia jų pavadinimas) uolų ėmė kilti tikrų tikriausi vienuolynai. Meteora – vienas svarbiausių stačiatikių pasaulio vienuolynų kompleksų. Manoma, kad pirmasis čia apsistojo atsiskyrėlis Barnabas. 985 m. jis rado priebėgą grotoje, kur vėliau iškilo Šventosios Dvasios vienuolynas. Po jo atkeliavo kiti, tarp kurių buvo ir du Atono kalno vienuoliai, Atanasas ir Grigalius. Palikti savąjį vienuolyną XIV a. pabaigoje juos privertė nuolatiniai saracėnų piratų puldinėjimai. Garsas apie Atanazo šventumą pritraukė kitus, ir netrukus imtas statyti Didžiojo Meteoro (*Megalo Meteoro* arba *Meteoron*) vienuolynas. Tai didžiausias viso kom-

plekso statinys. XVI a., nepaisant turkų antpuolių, Meteoroje būta tūkstančių vienuolių, kurie gyveno 24 vienuolynuose, pastatytuose uolų viršūnėse. Plintant islamui, čia buvo ne šiaip maldos vietos, o krikščioniškąjį tikėjimą ginančios tvirtovės. Patekti į didžiąją dalį vienuolynų buvo įmanoma tik naudojant medinį suktuvą su ilgomis virvėmis – vienuoliai nuleisdavo krepšį ar tinklą, tada keldavo į viršų. Tikslai praeito amžiaus trečiajame dešimtmetyje uoloje buvo iškalti laiptai, kurie ir šiandien leidžia pasiekti tas maldos vietas.

Dabar čia įsikūrusios vos trys religinės bendruomenės, o veikiančių lankomų vienuolynų yra šešetas: Šv. Stepono (*Agios Stefanos*), Švč. Trejybės (*Agia Triada*), Didžiojo Meteoro, Varlaamo (*Varlaam*), Šv. Barboros Rusanu (*Moni Rousanou*), Šv. Mikalojaus (*Agios Nikolaos*). Visi kiti amžiams bėgant buvo sugriauti, kai kurių nebėra net liekanų. Turistai ir laipiojimo uolomis mėgėjai, drumsčiantys Meteoros ramybę, privertė vienuolius keltis į atokumą užtikrinantį Atono kalną. ■

METEOROS UOLŲ BOKŠTAI.

Kai kurių aukštis
siekia 400 m.

